

Intr-o dimineață devreme ieșisem împreună cu un alt tip să tragem pe ascuns în fasciști din tranșeele de la periferia orașului Huesca. Între linia lor și a noastră erau cam două sute șaptezeci de metri, distanță la care puștile noastre învechite nu puteau trage cu precizie, însă furișându-te până într-un punct aflat la vreo nouăzeci de metri de tranșeea fascistă puteai, dacă aveai noroc, să nimerеști pe cineva printr-o spărtură în parapet. Din nefericire, terenul dintre linii era un câmp de sfeclă neted, fără locuri unde să te poți adăposti în afară de câteva șanțuri, și erai nevoit să ieși când încă era întuneric și să te întorci imediat după ivirea zorilor, înainte să se lumineze de-a binelea. De data asta nu și-a făcut apariția nici un fascist, însă am zăbovit prea mult și ne-au prins zorii. Eram într-un șanț, dar îndărătul nostru se întindeau o sută optzeci de metri de teren neted unde nu s-ar fi putut adăposti nici măcar un iepure. Încă ne căzneau să ne luăm inima în dinți s-o rupem la fugă, când în tranșeea fascistă s-au auzit zarvă și țigiale. Veneau câteva avioane de-ale noastre. În momentul ăla un individ, care probabil ducea un mesaj unui ofițer, a sărit afară din tranșee și a luat-o la fugă de-a lungul parapetului, în văzul tuturor. Era pe jumătate dezbrăcat și își ținea nădragii cu amândouă mâinile în timp ce fugea. M-am abținut să trag în el. E adevărat că țintesc prost și că sunt slabe șanse să nimeresc un om care aleargă de la nouăzeci de metri, dar și că nu mă gândeam decât cum să ajung înapoi la tranșeea noastră în vreme ce fasciștii erau cu ochii pe avioane. Totuși, unul dintre motivele pentru care nu am tras a fost detaliul legat de pantalonii lui. Venisem acolo să trag în „fasciști“; dar un om care își ține nădragii cu mâna ca să nu-i cadă nu e un „fascist“, ci un om ca tine, un seamăn, și nu-ți vine să tragi în el.

Ce demonstrează acest incident? Nu cine știe ce, fiindcă e genul de lucru care se întâmplă tot timpul în toate războaiele. Celălalt e diferit. Nu-mi închipui că povestindu-l voi reuși să-l fac emoționant pentru voi, cei care-l citiți, dar vă rog să mă credeți că pentru mine este, ca un incident elocvent pentru atmosfera morală a unui anumit moment.

Unul dintre recruții care ni s-au alăturat cât am stat în cazarmă era un băietan zdrențuros și desculț, cu un aer răvășit, de pe străzile lăturalnice ale Barcelonei. Era și neobișnuit de negricios (sânge de arab, cred) și făcea gesturi pe care nu le vezi de obicei la un european; unul anume – brațul întins, cu palma îndoită în sus – era un gest caracteristic indienilor. Într-o zi o legătură de trabucuri, pe care încă le puteai cumpăra la preț de nimic la vremea aceea, mi-a fost furată de pe patul din cazarmă. Din prostie, i-am raportat lucrul ăsta ofițerului, iar una dintre haimanalele de care am pomenit deja a ieșit imediat în față și a mințit că și lui îi fuseseră furate douăzeci și cinci de pesete de pe pat. Din cine știe ce motiv, ofițerul a decis numaidecât că băiatul tuciuriu trebuie să fi fost hoțul. Hoția era tratată foarte aspru în rândurile miliției, și teoretic puteai fi împușcat pentru așa ceva. Băiatul ăla amărât s-a lăsat târât în camera de gardă ca să fie perchiziționat. Ce m-a frapat mai tare a fost că nici n-a încercat măcar să-și declare nevinovăția. În fatalismul atitudinii lui se vedea sărăcia lucie în care crescuse. Ofițerul i-a ordonat să-și dea jos hainele. Cu o umilință care pentru mine era cumplită, s-a dezbrăcat la piele, și i-au fost perchiziționate hainele. Bineînțeles că nici trabucurile, nici banii nu erau acolo, de fapt, nici nu le furase. Cel mai dureros era că nu a părut cu nimic mai puțin rușinat după ce i-a fost demonstrată nevinovăția. În seara aia l-am dus la film și i-am făcut cinste cu coniac și ciocolată. Dar și asta era cumplit – mă refer la încercarea de

a șterge o insultă cu bani. Vreo câteva minute aproape că-l crezusem hoț, și lucrul ăsta nu putea fi șters.

Ei bine, câteva săptămâni mai târziu, pe front, aveam necazuri cu unul dintre soldații din sectorul meu. Între timp ajunsese *cabo*, cuvântul spaniol pentru caporal, cu doisprezece oameni în subordine. Era un război static, afară se făcuse groaznic de frig, iar sarcina principală era să convingi santinelele să rămână treze și la postul lor. Într-o zi, unul dintre soldați a refuzat dintr-odată să meargă la un anumit post, zicând, pe bună dreptate, că era expus focului inamic. Era plâpând ca vai de el, așa că l-am înșfăcat și m-am apucat să-l târâsc spre postul lui. Asta i-a întărâtat pe ceilalți împotriva mea, căci spaniolii, cred, detestă mai tare decât noi să fie atinși. Cât ai zice pește m-am trezit încercuit de soldați care țipau: „Fascistule! Fascistule! Dă-i drumul omului! Asta nu-i armată burgheză. Fascistule!“ etc., etc. Cât am putut de bine în spaniola mea execrabilă, le-am strigat la rândul meu că ordinele trebuie respectate, iar cearta a escaladat în una dintre disputele acelea teribile prin care se cizelează disciplina în armatele revoluționare. Unii erau de părere că am dreptate, alții că nu. Dar ideea e că cel care mi-a ținut cel mai tare partea dintre toți a fost băiatul tuciuriu. De cum a văzut ce se întâmplă, a țâșnit în mijlocul cercului și a prins să mă apere cu însuflețire. Făcând gestul lui ciudat, grozav de indian, striga întruna: „E cel mai bun caporal din câți avem!“ (*No hay cabo como el!*). Mai târziu a cerut să fie transferat în sectorul meu.

De ce gălesc înduioșător acest incident? Pentru că în împrejurări normale ar fi fost imposibil ca eu și băiatul ăsta să revenim vreodată la sentimente bune. Acuzația tacită de furt n-ar fi fost atenuată, ci agravată oarecum de strădaniile mele de-a mă revanșa. Unul dintre efectele vieții tihnite și civilizate

este o hipersensibilitate uriașă care face toate trăirile primare să pară întru câtva dezgustătoare. Mărinimia e la fel de dure-roasă ca ticăloșia, recunoștința, la fel de odioasă ca ingratitudea. Dar în Spania anului 1936, nu trăiam vremuri normale. Era o epocă în care sentimentele și gesturile altruiste păreau mult mai la îndemână decât sunt în mod obișnuit. Aș putea relata o duzină de incidente similare, între care nu există neapărat o conexiune, dar care în mintea mea sunt legate de atmosfera specială a acelor vremuri, de hainele ponosite și afișele revoluționare în culori vesele, folosirea generalizată a cuvântului „tovarăș“, baladele antifasciste tipărite pe hârtie subțire și vândute cu un penny, sintagme ca „solidaritatea muncitorească internațională“ repetate patetic de habarniști care credeau că înseamnă ceva. Ai putea să simți prietenie pentru cineva, și să îi iei apărarea într-o ceartă, după ce ai fost perchiziționat la modul cel mai umilitor în prezența lui pentru a găsi niște bunuri pe care se presupune că le-ai furat de la el? N-ai putea, îți spun eu; dar e posibil, dacă ați trăit amândoi o experiență care să vă lărgescă orizontul de trăiri. Asta este unul dintre derivatele revoluției, deși în cazul de față era vorba doar de germenii unei revoluții, evident sortiți eșecului.

IV

Lupta pentru putere dintre partidele republicane spaniole e o chestiune nefericită, îndepărtată, pe care nu am nici un chef s-o readuc în discuție la momentul ăsta. O pomenesc doar pentru a spune: nu credeți nimic, sau aproape nimic, din ce citiți în legătură cu afacerile interne dinspre partea guvernului. Totul, indiferent de sursă, e doar propagandă de partid – cu alte cuvinte, minciuni. Adevărul general legat de

război este cât se poate de simplu. Burghezia spaniolă a întreprins o oportunitate de-a înăbuși mișcarea muncitorească și a profitat de ea, ajutată de naziști și de forțele reacționare din întreaga lume. E puțin probabil că se va demonstra vreodată și altceva în afară de asta.

Îmi amintesc că i-am spus cândva lui Arthur Koestler: „Istoria s-a oprit în 1936“, la care el a încuviințat din cap, semn că înțelesese numaidecât. Amândoi ne gândeam la totalitarism în general, dar în mod special la Războiul Civil din Spania. Am observat de foarte tânăr că nici un eveniment nu e relatat vreodată corect în ziare, însă în Spania, pentru prima oară, am văzut știri de ziar care nu aveau nici o legătură cu faptele petrecute, nici măcar legătura pe care o presupune o minciună obișnuită. Am văzut dări de seamă despre bătălii grandioase în locuri unde nu se dăduse nici o luptă, și o tăcere mormântală atunci când pieriseră sute de soldați. Am văzut trupe care luptaseră vitejește acuzate de lașitate și trădare, în vreme ce alții care nu văzuseră nici măcar un glonț tras erau aclamați ca eroi ai unor victorii închipuite; și am văzut ziare londoneze care propagau minciunile astea și intelectuali zeloși construind suprastructuri emoționale peste evenimente ce nu se petrecuseră niciodată. Am văzut, de fapt, cum se scrie istoria nu în funcție de ce s-a întâmplat, ci de ce ar fi trebuit să se întâmple după diverse „direcții de partid“. Însă, într-un fel, deși toate astea erau groaznice, ele nu contau. Priveau chestiuni de ordin secundar – și anume, lupta pentru putere dintre Comintern și partidele spaniole de stânga, și eforturile guvernului rus de-a împiedica o revoluție în Spania. Totuși imaginea de ansamblu a războiului pe care guvernul spaniol a prezentat-o lumii nu era neadevărată. Problemele principale erau cele pe care le semnala el. Dar, în ce-i privește pe fasciști și pe susținătorii lor, cum ar fi putut ei să se apropie

măcar de adevăr? Cum ar fi putut să aducă vorba despre adevăratele lor intenții? Varianta războiului pe care o propuneau ei era fantezie pură, și în împrejurările respective nu ar fi putut fi altfel.

Singura direcție propagandistică la îndemâna naziștilor și a fasciștilor era să se prezinte drept patrioți creștini veniți să salveze Spania de o dictatură rusească. Asta presupunea să pretexteze că viața în Spania guvernamentală era un masacru continuu (vezi *Catholic Herald* sau *Daily Mail* – însă acestea erau doar o joacă de copii pe lângă presa fascistă de pe continent) și să exagereze enorm dimensiunea intervenției rusești. Din piramida uriașă de minciuni pe care a construit-o presa catolică și reacționară din întreaga lume, dați-mi voie să stărui asupra unei singure idei – prezența în Spania a unei armate rusești. Loialiștii franchiști credeau toți treaba asta; estimările privind forța ei numerică mergeau până pe la jumătate de milion. Bun, n-a existat nici o armată rusească în Spania. Se poate să fi fost o mână de piloți și diverși tehnicieni, câteva sute în cel mai bun caz, însă categoric n-a existat nici o armată acolo. Martori au fost câteva mii de străini care au luptat în Spania, ca să nu mai vorbim de milioanele de spanioli. Ei bine, mărturia lor nu i-a impresionat câtuși de puțin pe propagandiștii franchiști, dintre care nici unul măcar nu pusese piciorul în Spania guvernamentală. Totodată, oamenii ăștia refuzau categoric să admită realitatea intervenției germane sau italiene, asta în timp ce presa germană și cea italiană se lăudau pe față cu vitejiile „legionarilor“ lor. Am ales să pomenesc un singur aspect, dar adevărul e că întreaga propagandă fascistă legată de război s-a desfășurat la acest nivel.

Lucrurile de genul ăsta mă sperie, fiindcă îmi dau de multe ori impresia că însăși noțiunea de adevăr obiectiv începe să dispară treptat din lume. La urma urmei, sunt șanse ca minciunile acelea, sau în orice caz unele asemănătoare, să rămână